

Emlékezés Hegedüs Lóránt (1872-1943), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára, tiszteleti tagjára és igazgatósági tagjára

Remembering Lóránt Hegedüs (1872-1943), Corresponding Member, Honorary Member and Member of the Directorate of the Hungarian Academy of Sciences

Hegedüs Lóránt (1872–1943,) közgazdász, író, országgyűlési képviselő, pénzügyminiszter, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, tiszteleti és igazgatósági tagjának pályája páratlan hasonlóságot mutat édesapjával, az ugyancsak kiemelkedő pályáivet befutott, országgyűlési képviselő, a közösügyi delegáció tagja, miniszter és akadémikus, hírlapíró, a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka, a Magyar Történelmi Társulat alapító tagja, valóságos belső titkos tanácsos Hegedüs Sándorral (1847-1906). A lófő székely nemes család az udvarhelyszéki Magyarzsákodról származott, és ezt az előnevet használta. Hegedüs Lóránt nagybátyja, Hegedüs István (1848-1925) jeles klasszika-filológus, ugyancsak az MTA rendes tagja, a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem nyilvános rendes egyetemi tanára. Öccse, ifj. Hegedüs Sándor (1875-1953) író. Édesanyja Jókai Mór bátyja, ásvai Jókay Károly leánya, Jókay Jolán (1849-1922) újságíró, író, költő. Jókai Mór Hegedüs Lóránt keresztapja, gyermekkorában közeli viszonyban voltak, és nevét is az író „Mire megvénülünk” c. regényének főhőséről kapta.

Hegedüs Lóránt középiskolai tanulmányait Budapesten végezte. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Berlinben és Londonban végezte. Említést érdemel, hogy Theodor Mommsen Nobel-díjas római jogász, Heinrich von Treitschke, Friedrich Paulsen és Herbert Spencer voltak tanárai. 1895-ben Budapesten (az 1848 előtt létezett, és elsőként ekkor újra adományozott) királyi kitüntetés mellett, „promotio sub auspiciis Regis” avatták az államtudományok doktorává (Szladits Károllyal (1871-1956) együtt). Avatása negyvenedik évfordulóján Hegedüs megalapította a Sub Auspiciis Regis et Gubernatoris Doktorok Baráti Körét, amelynek haláláig elnöke is volt. Az egyetemen „A magyar egyenes adók történeti fejlődése, jelen állása és reformja” című értekezésével pályadíjat nyert, 1895-ben pedig legközelebbi barátjával és pályatársával (a később hozzá hasonlóan egyetemi tanárrá, felsőházi taggá, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választott) németvölgyi Fellner Friggyessel (1871-1945) közösen jegyzett, „A tőzsdeadó czélszerűségének kérdése a helyes adórendszer szempontjából”- című pályamunkájával akadémiai dicséretet nyert.

Berlini évei alatt kötött barátságot Navratil Ákossal (1875-1952), aki majd a budapesti tudományegyetem dékánja, rektora, a kassai jogakadémián a közgazdaságtan, pénzügytan és a magyar pénzügyi jog tanára, és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen a nemzetgazdaságtan és pénzügytan nyilvános rendkívüli tanára, az MTA rendes tagja és igazgató tanácsi tagja lesz. Hegedüs Navratil húgával, Navratil Margittal között házasságot, az ő húga, Hegedüs Rózsika pedig Navratil Ákos öccse, Szalóky-Navratil Dezső (1878-1970), orr- és gégesebész, a Pázmány Péter Tudományegyetem habilitált magántanára, a Magyar Ornitológusok Országos Szövetsége alapítója, országgyűlési képviselő felesége lett.

Hegedüs Lóránt széles spektrumú intellektusa kortársai körében is kivételes volt. Fabinyi Tihamér (1890-1953) országgyűlési képviselő, felsőházi tag, kereskedelem- és közlekedésügyi-, majd pénzügyminiszter így ír a politikusként, szakpolitikus-szakíróként, gyakorló pénzügyi (érdekvédő) szakemberként, tudósként-tudományszervezőként, publicistaként, író-irodalmárként és teológusként is kiváló pályatársról: „Ha magunk elé idézzük Hegedüs Lóránt életművét, ámulatba ejt érdeklődési körének nagysága, ama területek

sokfélesége, amelyre tevékenysége kiterjedt: egy személyben gyakorlati gazdasági és pénzügyi szakember, államférfi, teológus, történettudós, publicista, prózaíró és drámaszerző.”

Államtudományi doktorrá avatása után a Pénzügyminisztérium tisztviselője, Teleszky János és Popovics Sándor tanítványa. Kezdetben a közvetett adó, majd a pénzügyi és hitel osztályon dolgozott, 1896–1902 között többek között Amerikában a kivándorlásügyeket tanulmányozta, amelyről több könyvet is írt.

Herbert Spencer tanítását követve a szociológiát az elsők között igyekezett meghonosítani; „*A szociológia sarktételei*” című könyvét 1901-ben mutatták be az akadémián. Ugyanakkor az egyetemi tanács nem támogatta e tárgyú habilitációját, amelyre ezért a pénzügytan témájában került sor, miután számos folyóiratcikkben számolt már be az adókat, adórendszereket vizsgáló gazdasági és pénzügyi tárgyú tanulmányairól. 1904-től a Budapesti Tudományegyetem magántanára, 1916-tól nyilvános rendkívüli tanár. 1899-től a Huszadik Század társadalomtudományi folyóirat, majd a Társadalomtudományi Társaság alapítóinak egyike, a társaság alelnöke. Két évtizeden át szerkesztette a Közgazdasági Szemlét. 1920-tól MTA levelező, 1934-től tiszteleti, 1935-től pedig igazgatósági tagja. Tudományos munkái német és francia nyelven is megjelennek, csak az adóztatás témakörében 17 tanulmány szerzője.

1898-től parlamenti képviselő; elsőként (1898–1905) szabadelvű párti programmal (26 évesen a parlament legfiatalabb képviselője) a pápai, majd (1910–1918) munkapárti programmal a sepsiszentgyörgyi választókerületben. 1910 és 1918 között a pénzügyi bizottság főelőadója és a pénzügyi tárca referense, a delegáció hadügyi előadója és a közös hadügyi költségvetés előterjesztője. 1918-ban nem tett esküt a forradalmi Károlyi-kormánynak, a tanácsköztársaság alatt kétszer is letartóztatták. A (többek között Wekerle Sándor, Rákosi Jenő, és József főherceg társaságában) a gyűjtőfogházban, majd a parlament pincéjében zajlott fogva tartása alatt közel harmincezer oldalt olvasott, első sorban csillagászati könyveket és Marxot. 1920-ban az Apponyi Albert vezette Neuilly-i békedelegáció tagja, az év decemberétől pedig a Teleki-, majd a Bethlen-kormány pénzügyminisztere az államháztartás egyensúlyának helyreállítása, a forgalmi adó bevezetése, a vagyonszállás, a valuta- és a földreform programjával. Miniszteri valutastabilizációs terveit az angol felsőházban is tárgyalták, és annak ismertetésére a korszak két legkiemelkedőbb két közgazdász-tudósa Karl Gustav Cassel (1866-1945) és John Maynard Keynes, (1883-1946) mellett harmadikként ő kapott meghívást a New York-i Columbia Egyetemen tartott nagyszabású szakértői meghallgatásra.

Noha a földreform elindulása és a forgalmi adó jelentős, tartós siker volt, további elképzelései politikai kudarcot szenvedtek, ezért nyolc hónap után, 1921-ben lemondott és az aktív politikai élettől visszavonult, és csak 1937-ban a Felsőház tagjaként tér vissza; 1940-től magyar királyi titkos tanácsos.

A tudomány és a politika mellett a pénzügyi szektor kiemelkedő alakja is: nagy szerepe volt a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének létrehozásában, amelynek 1905 és 1912 között igazgatója, majd alelnöke, később tiszteletbeli elnöke. 1919 őszén, a főváros pénzügyi helyzetének konszolidálása céljából megszervezte a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületét (TEBE), amelynek 1925-től elnöke. Emellett az Országos Kereskedelmi Egyesülés tiszteleti tagja, továbbá az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) közgazdasági választmányának-, az 1900-as párizsi világkiállítás nemzetgazdasági zsűrijének- és a Magyar Közgazdasági Társaság választmányának tagja.

Miniszteri lemondását egészségének összeroppanása kísérte, hosszú időt töltött egy berlini klinikán, és felépülésében nagy szerepet játszott, hogy érdeklődése történeti és irodalmi kérdések felé fordult, és szépirodalmi alkotómunkája is kiteljesedett. Legjelentősebb művei a három életrajzot tartalmazó Magyar trilógia (1932–1940), amelynek első két darabja Széchenyi Istvánról és Kossuth Lajosról szól, a zárókötet pedig a Két Andrásy és a két Tisza párhuzamos életrajza, amelyekhez később hozzákapcsolta Ady személyiségrajzát – az utóbbinak fontos támogatója volt. Életrajzírói szerint szemléletének meghatározó vonása az egymással szemben álló kimagasló szellemiségek és a szembefeszülő eszmevilágok integrációjának folytonos kísérlete. A Pesti Hírlap főmunkatársaként jelentős publicisztikai tevékenységet is kifejtett, különösen vasárnapi vezércikkei és „*Levelesláda*” című cikksorozata voltak népszerűek. 1920-ban a Kisfaludy Társaság tagjává választották, *Kossuth* című színművét a Nemzeti Színház huszonöt alkalommal tűzte műsorára (1944. március 19-én is ez a darab ment), és több vidéki helyszínen játszották. Tiszteleti tagja a Petőfi Társaságnak, a La Fontaine Irodalmi Társaságnak, a nagykőrösi Arany János Társaságnak, valamint a Magyar Történelmi Társulatnak.

Schöpflin Aladár úgy jellemzi, hogy amíg Kölcsey vagy Kemény Zsigmond példázza, hogy korábban gyakori volt, hogy egy politikus egyúttal író is, később e viszony elhidegült, és a politikusok közül már csak Hegedüs Lórántot érdekli az irodalom, szerzőként és úgy is, hogy irodalmi hangot visz politikai esszéibe is, ahol egyesül a költészet, politika és történelemtudomány.

Politikus, tudományos és szépírói tevékenysége mellett a református egyházban is aktív szerepet vállalt világi tisztségviselőként és a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság elnökeként. Laikus igehirdetőként népszerűek voltak templomi beszédei, és „Uram, Jézus!” c. könyvét német és angol nyelven is kiadták (Londonban és New Yorkban). Az előszót (a temetési beszédét is tartó) Ravasz László (1882-1975), a Dunamelléki református egyházkerület püspöke, Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és igazgatósági tagja, 1937 és 1940 között másodelnöke, írta. Hegedüs Lóránt az újpesti és a dorogi református egyházközösség főgondnoka, a budai presbitere, emellett a magyar Rotary club alapítója, több mint 12 klub szervezője.

Életrajzírói kiemelik, hogy Hegedüs Lóránt a dualizmus liberalizmusának kitartó képviselője, aki szabadelvűnek vallotta magát az őt fogva tartó kommunisták és a kormányába hívó konzervatív keresztény Teleki Pál előtt is. Elkötelezett atlantista, a fajbiológiát nemzeti, liberális és keresztény szempontból egyaránt elutasította.

Hegedüs Lóránt főbb munkái

A magyar egyenes adók történeti fejlődése, jelen állása és reformja. Bp., 1894.

A tőzsde megadóztatása. Fellner Frigyessel, Bp., 1895.

A magyar egyenes adók történeti fejlődése, jelen állása és reformja. Bp., 1895. Adóelmélet. Bp., 1898.

A magyarok kivándorlása Amerikába. Bp., 1899.

A magyar egyenes adók kifejlesztése az Árpádoktól. Bp., 1899.

A szociológia sarktételei. Bp., 1901.

A székelyek kivándorlása Romániába. Bp., 1902.

Önálló vámterület és kötött birtok. Bp., 1906.

A választójog reformja. Bp., 1910.

A magyarság jövője a háború után. Bp., 1916.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank keletkezésének és fennállásának története. Bp., 1917.
 Magyarország megcsonkítása: Európa veszedelme. Bp., 1919.
 Lesz-e béke? Bp., 1920.
 A magyar éjszaka. Politikai essay. Bp., 1920.
 A halhatatlanok útja. Esszék. Bp., 1926.
 Mikor a háború meghal. Politikai regény 1870–1871-ből. Bp., 1926.
 A könyvek könyve. Bp., 1926.
 Kossuth (dráma) Bp., 1927.
 Harc a magyar igazságért. A Magyar Tudományos Akadémia által Kónyi díjjal jutalmazott politikai cikkek. Bp., 1927.
 Új világ felé. Politikai utazás a jövőbe. Bp., 1928.
 Glória. Bp., 1932.
 Gróf Széchenyi István regénye és éjszakája. Bp., 1933.
 A valuta világválsága és jövője. Bp., 1933.
 Uram, Jézus! Bp., 1934.
 Kossuth Lajos, legendák hőse. Bp., 1934.
 Az adótan társadalmi elmélete. Bp., 1935.
 Jesus im Bienenkorb. Bp., 1935.
 Concha „Politikája”. Budapest, 1935.
 Magyarország és Ausztria a történelem mérlegén. Budapest, 1936.
 A banker meets Jesus. London, 1936.
 Két Andrássy és két Tisza. Bp., 1937.
 Görgey. (dráma). Bp., 1938.
 Gazdasági élet. (A mai világ képe. III.) Bp., 1938.
 Az újabb pénzelméletek hatása a valutapolitikára. Bp., 1938.
 Budapest adórendszerének kifejlődése és jövője. (A Magyar Tudományos Akadémia Chorin-díjával jutalmazott munka). Bp., 1939.
 Ady és Tisza. Bp., 1940.
 Széchenyi, Kossuth, Tisza. Bp., 1941.

Felhasznált irodalom

Bóka László: Hegedüs Lóránt (Arcképvázlatok és tanulmányok). Bp., 1962.
 Bödök, Gergely: Kegyelmes urak a Gyűjtőfogházban. A vörös terror fővárosi túsza. Múltunk (2014) Nr. 4. 151–181. old.
 Derzsy Márk – Rózsa Dávid: Hegedüs Lóránt. In: Portrék a magyar statisztika és népeştudomány történetéből. Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig. Főszerk.: Rózsa Dávid. Budapest, 2014, KSH Könyvtár. 292–293. old.
 Fabinyi, Tihamér: Praefatio. In: Hegedüs Loránt emlékezete. A sub auspiciis regis et gubernatoris doktorok baráti körének megemlékezése volt elnökéról. Közgazdasági jog, 1944. 3–4. old.
 Hegedüs Sándor, a százkezü politikus Tanulmányok, dokumentumok. Katona, Tamás – Szász, Zoltán, (szerk.) Bp., 2014.
 Hetényi, István: Hegedüs Lóránt (1872–1943). In: A magyar közgazdasági gondolkodás (a közgazdasági irodalom kezdeteitől a II. világháborúig). Edited: Bekker, Zsuzsa, Budapest, 2002. 724–725. old.
 Ifj. Zsindely, Sándor: Családi Krónika 2. 23–25. Bp., 2007.
 Kornis, Gyula: Hegedüs Lóránt. In: Koszorú. Petőfi Társaság Közlönye. (1943) 65–67. old.
 Magyar politikai enciklopédia, Pásztor Péter (főszerk.) Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány, 2020.

Müller, János – Kovács, Tamás – Kovács, Levente: A Magyar Bankszövetség története, <http://www.bankszovetseg.hu/Content/Publikaciok/A-Magyar-Banksz%C3%B6vets%C3%A9g-t%C3%B6rt%C3%A9nete.pdf>
Sárközi Zoltán: Hegedüs Lóránt (Századok, 1996)
Schöpflin Aladár: Hegedüs Lóránt (Magyar Csillag, 1943)
Szladits Károly–Judik József–Szabó Richárd: Hegedüs Lóránt emlékezete. Életrajz és művei bibliográfiája. Bp., 1944.

Pap András László
egyetemi tanár, az MTA doktora
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Gazdaságtudományi Kar
HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont
Jogtudományi Intézet